

Dayanışmanın Zincirlerini Çözmek: Karşılıklı Yardımlaşma ve Anarşizm Üzerine Kitap İncelemesi

Sezer Fener, Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü

ORCID: 0000-0003-0578-2083

E-Posta: sezerfeener@gmail.com

Catherine Malabou, Dan Swain, Petr Urban ve Petr Kouba tarafından derlenen *Dayanışmanın Zincirlerini Çözmek: Karşılıklı Yardımlaşma ve Anarşizm Üzerine*¹, Nisan 2024'te Livera Yayınları etiketiyle yayınlanmıştır. İlk olarak 2021'de, Rowman & Littlefield Publishing tarafından *Unchaining Solidarity* başlığı ile çıkarılan kitap, Türkçeye Akın Emre Pilgir'in çevirmenliğinde ve Güney Çeğin ile Kürşad Kızıltuğ'un editörlüğünde çevrilmiştir. *Dayanışmanın Zincirlerini Çözmek*, Malabou ile açılır ve sonrasında üç kısma ayrılır. Kitapta toplam on dört bölüm yer almaktadır.

Malabou, kitabın ilk bölümü olan *Plastisitenin Politikası: Zincirlerin Olmadığı İşbirlikleri* metninde iki sorunun cevabını arar. Bunlardan ilki karşılıklı yardımlaşmanın toplumsal hiyerarşilere de devlet otoritesine de meydan okuyabilecek yeni yatay siyaset biçimleri belirleyip belirleyemeyeceği, ikincisi ise yine karşılıklı yardımlaşmanın tahakkümün bağlarından kurtulmuş bir felsefi sorgulamaya kaynaklık edip edemeyeceğidir. Bu doğrultuda önce epistemolojik konumlandırma faaliyetine girişen Malabou, karşılıklı yardımlaşmaya ilişkin temel tanımları verdikten sonra kavrama ilişkin eski teorilerin yetersizlikleri üzerine bir tartışma yürütür. Amacı, Kropotkin'in mirasını sosyobiolojik ideoloji kavrayışına indirgemeyen, diğer taraftan da ultra-liberal felsefeye çekilmeyen bir karşılıklı yardımlaşma fikrini teorik olarak korumak ve genişletmektir. Bunun için de “doğadan, özden veya biyolojiden kararlılıkla koparılan karşılıklı yardımlaşmanın, gerçekten özgürleştirici bir görünüm kazanabilmesi için bir dil gibi yapılandırılması gerekir” (49). Malabou, dayanışmanın üç zincirini, yani ontolojik, biyolojik ve söylemsel zincirleri çözmeye koyulur; çözümlerini epigenetikte ve nesne yönelimli ontolojide arar. “Varlığın düzeni kadar söylemin düzeninden de kopan ilintisiz bir politik ontolojiye” (59) ve “kadim biyolojik geçmişe dair hatıraların ifadelerini ve formüllerini bulabileceği yeni bir insan hakları formülasyonuna” (62) ihtiyacımız olduğunu söyler. Karşılıklı yardımlaşma, zincirsizliğin çelişkili dayanışmasıdır.

Plastisite, Malabou'nun dağarcıklara eklediği belki de en önemli kavramdır. İlgili bölüm kapsamında doğrudan bir tanım bulmak güç olsa da imdada Petr Kouba koşar. Kouba'nın Malabou'dan alıntılacağı şekliyle plastisite “kimliğimizi oluşturan, deneyimlerimizi model alan bir kimlik yaratıp bizi tüm olayları, boşlukları ve geleceğiyle tekil, tanınması ve tanımlanması olanaklı bir tarihin özneleri yapan doğal bir şekillenme biçimi” olarak anlaşılır. Dolayısıyla plastisitenin kapsama alanı biyoloji, tıp ve sinirbilimi aşır politik alana doğru genişler. Kitabın takip eden bölümleri yalnızca karşılıklı yardımlaşmanın değil, aynı zamanda plastisitenin de çeşitli politik bağlamlarda ele alınışlarını serimler.

Malabou'nun metnini “*İşbirliği, Yardımlaşma ve Onarmanın İçsel Bir İlkesi*” – *Dayanışma ve Plastisite* başlıklı birinci kısım takip eder. Bu kısımda Malabou'nun metnine odaklanan beş bölüm yer alır. Thomas Telios, *Gerekliklik Olarak Dayanışma Özne, Yapı Pratikler* yazısında Kropotkin'e de Malabou'ya da sirayet ettiğini düşündüğü Spinozacı unsurları öne çıkarır. Kesişimsellik üzerine çizdiği kapsamlı bir çerçevenin ardından önce Kropotkin'deki sonra da Malabou'daki karşılıklı yardımlaşma kavrayışını irdeleyen Telios, karşılıklı yardımlaşmanın politik bir gerekliklik olduğunu vurgular. *Karşılıklı Yardımlaşmayı Neler Önler? Travma ve Yıkıcı Plastisite Üzerine* başlıklı bölümde Petr Kouba, Malabou'yu Heidegger ile birlikte okur, Heideggerci toplumsal ontolojiyi merkeze alır ve plastisitenin toplumsallığını ve zamansallığını tartışır. *Plastisitenin Dinamikleri Mutlak Bilme ve Simpoiesis* başlıklı bölümde Rasmus Sandnes Haukedal, ekolojik bir plastisite kavrayışı sunar; Malabou'yu Donna Haraway ve Scott Gilbert ile diyaloga sokar. Düşünürün diyaloga sokulduğu diğer isimler ise Stirner, Foucault ve Gilbert Simondon'dur; Tim Elmo Feiten *Beyin İçin Bakım Etiği: Stirner, Malabou ve Foucault* metninde Stirner'e dönük yeni bir okuma biçimi geliştirirken Arianne Conty de *Materyalizmler, Eski ve Yeni Gilbert Simondon ve Catherine Malabou'da Bireyselleşme ve Anarşi* yazısında yeni materyalist bilge olarak Simondon portresi çizer.

Max Stirner'in yeni okuması, Tim Elmo Feiten'in metnine özel bir ilgi gösterilmesi için yeterlidir. Yazar, Stirner'i genç Hegelcilerin 1840'lardaki tartışmalarının arasından çekip çıkarır ve güncel olana yerleştirir: Stirner, Feiten'e göre “somutlaşma, plastisite ve özbiçimlenme ile ilgili çağdaş kuramların bağlamına” taşınabilir (147) ve Michel Foucault, Malabou, Jakob von Uexküll gibi isimlerle diyaloga sokulabilir. Şaşırtıcı olmayacak biçimde Stirner'in “aziz” sıfatına referansla başlayan metin, Marx ile başlayıp Marksist hat ile devam eden temel eleştirinin eleştirisiyle yetinmeyip Aziz Marx'ı

postanarşist kümeye dâhil eden düşünme biçiminin de karşısına geçer. Yazara göre Stirner ne Marx'ın imlediği gibi küçük burjuva bireyciliğine saplanmış bir azizdir ne de eksiksiz bir postanarşizm habercisidir. Onun mülkiyet anlayışı Uexküll'ün *Umwelt* kavramıyla ilişkilendirilebilir, ideolojinin reddedilişinin bedensel çabalarla başladığı yönündeki düşünceleri de Stirner'i plastisite tartışmaları için yeni patikalar açabilecek bir uğrak haline getirir. Yazarın Stirner ile Foucault arasında yapılan karşılaştırmalara yönelttiği eleştirelilik ise "postanarşist Stirner" portresini bulanıklaştıracak niteliktedir. Metinde ortaya iki soru atılır ve bu iki soru, yapılacak karşılaştırma için önemli bir güzergâh anlamına gelir. Feiten'in temel ayrımı (1) Benimsememiz gereken somut pratikler nelerdir ve (2) bu pratikleri benimseyerek besleyip geliştirdiğimiz şey tam olarak nedir? soruları üzerinden kurguladığı (164) aktarılabilir. Eğer Stirner'den Foucault'ya bir hat uzatılacaksa bu hattın merkezinde "özgürlük" kavrayışı yer almalıdır. Metnin sonunda Feiten, kendi ifadeleriyle "Stirner'in özgüçlenme kavramının, Malabou'nun 'bir yanda sosyo-biyolojik ideolojiye, diğer yanda da ultra-liberal felsefeye düşmeden' baskıya ve sömürüye direnmenin yollarını düşünme çağrısıyla eşleştirdiğini" (148) gösterir.

Kitabın ikinci kısmı "*Herkesin Herkese Savaşı Doğa Yasası Değil*" – *Karşılıklı Yardımlaşma, Anarşizm ve Evrimsel Biyoloji*" başlığına sahiptir. Gearoid Brinn ve Georgina Butterfield, *Anarşist Dürtü İnsani ve İnsani Olmayan Bir Doğa Etmeni* yazısında insan doğası tartışması yapar. Anarşizmin insan doğası kavramsallaştırmasının izinin sürüldüğü bölümde söz konusu kavramsallaştırmaya dair klasik anarşist ve postanarşist düşünce arasındaki farklılıklar ortaya konmakta ve realist bir bakış açısıyla alternatifler yaratılmaktadır. Kısmın ikinci bölümünde *Karşılıklı Yardımlaşma Teçhizatı Baştan Sona Plastisite* başlıklı yazısıyla Eugene Kuchinov, Kropotkin'e dönük eleştirel ve muhafazakâr okumalardan oluşan dualizmin kiskacından kurtarılacak bir karşılıklı yardımlaşma kavramsallaştırması için Deleuze'den yararlanır. Jonas Faria Costa *Dayanışma Karşılıklı Özgeçilim Değildir* metninde oyun teorisinin ve evrim kuramının bir değerlendirme sunabileceği iddiasındayken Ole Martin Sandberg ise *Bencil Genler, Kötü Doğa Neo-Ateizmde Hıristiyanlıktan Yankılar* makalesiyle insan davranışlarının biyolojinin yanı sıra kendimize doğayla ilgili anlattığımız öykülerden de etkilendiğini gösterir. "*Günün Sonunda Sadece Biz Varız*" – *Karşılıklı Yardımlaşmanın Gerçekliği* başlığı altındaki son bölümde ise üç yazı bulunur. Jade Crimson Rose Da Costa, *Plastik Karşılaşmalar Covid-19 ve Kanada'da İrksallaşma (Ortadan Kalkması)* metninde koronavirüs pandemisi boyunca Kanada'daki kadın, queer, trans, siyahi, yerli ve renkli tenli insanların

yürüttüğü aktivizm biçimini ve gıda güvenliği olmayan ailelere gıda sunan, tabandan örgütlenmiş Halkın Büfesi'ni; Ewa Majewska ise *Müştereklerin Karşı Kamusalılığı Zincirlerinden Çözölmüş Feminist Dayanışma* makalesinde Polonya'daki 1980-1981 yıllarına tarihlenen Solidarność hareketini anlatır. Dan Swain, *Prefigüratif Biyoloji Karşılıklı Yardımlaşma, Toplumsal Yeniden Üretim ve Plastisite* başlıklı son bölümde emeğe ilişkin Marksist feminizmin değerlendirmelerinin Malabou, plastisite ve karşılıklı yardımlaşma ile birlikte okunabileceğini ortaya koyar.

Jade Crimson Rose Da Costa'nın metnine ayrı bir parantez açılabilir çünkü yazar, Covid-19'un pek çok ilişkilenme biçimini değiştirdiği gibi politik aktivizmi de değiştirdiği yönündeki tartışmalara farklı bir boyut kazandırmakla kalmayıp bunu, araştırmacı ve eylemci karakterleri arasındaki sınırları bilinçli şekilde yok eden bir metodolojiyle gerçekleştirmiştir. Yazarın incelediği düzlem Toronto'daki kadın, queer, trans, siyahi, yerli ve renkli tenli insanların (KQTSYRTİ) aktivizmi, daha dar kapsamda da Halkın Büfesi isimli oluşumdur. Toronto ve çevresinde faaliyet gösterip gıda güvenliği olmayan ailelere ev yemekleri ve bakkal ürünleri sunan, tabandan örgütlenmiş bir oluşum olan Halkın Büfesi, aynı zamanda metnin yazarı Jade Crimson Rose Da Costa'nın kurucusu olduğu bir programdır. Dolayısıyla da yazar, metnini kendi deneyimleri üzerinden temellendirmektedir. Metin plastisitenin tanımıyla başlayıp Halkın Büfesi'nin tanımı ve betimlenmesiyle devam eder; Halkın Büfesi'yle gelişen şey, "eski politikalara sahip yeni bir grup" olarak özetlenebilir çünkü yazarın da ifade ettiği üzere karşılıklı yardımlaşma, söz konusu etiğin temelini oluşturur. Halkın Büfesi'ni ya da bütünüyle Kanada'daki benzer politikaları diğerlerinden ayıran nitelik, karşılığını "bakım tellallığı" kavramında bulur. "Yerli, siyahi, beyaz olmayan, hasta, engelli, queer, trans ve Kanada Devleti'nin terk ettiği ve baskı uyguladığı topluluklar tarafından inşa edilmiş bakım ağlarının uzantısı" (333) olarak bakım tellallığı, bu eski politikadan başka bir şeyi ifade etmez. Buna ek olarak yazarın iddiası şudur ki Covid-19 pandemisi, paralı beyaz insanları da devlet şiddeti ve toplumsal ölümün her yere sinmişliğiyle hesaplaşmaya zorlamıştır ve yazara göre modern toplum hegemonik beyazlığın ontolojik kaosuyla tanımlanırsa pandemi de plastik bir kopuş ânına denk düşmektedir.

Derleme içinde yer alan on dört makalenin her biri, karşılıklı yardımlaşmayı farklı açılardan ele almış olsa da kitabın konumsallığına dair genel bir değerlendirme yapmak mümkündür. Kitabın henüz ilk sayfalarında (22-23) amaç ve izlek açıkça ifade edilir, semantik ve politik dönemeçler üzerine kurgulanan bir yapı söz konusudur. Bu dönemeçlerin anlatımı, anarşi'nin

kaos ile özdeşleştirildiği ilk anlamın semantik bir devrime uğratıldığı Proudhon anekdotu ile başlar. 1840'lara kadar yoksul, muhtaç veya isyancı kimseleri tanımlayıp işaret etmek için kullanılan anarşist terimini Joseph Proudhon, *Mülkiyet Nedir?* adlı eserinde yıkıma uğrattır. Kitapta öykülediği kısa diyalogda genç adam, Proudhon'a sırasıyla demokrat, monarşist, anayasacı, aristokrat ve karma hükümet yanlısı olup olmadığını sorar ve her sorusuna aynı cevabı alır. Proudhon, tüm bu sorulara "hayır" cevabını verip bir anarşist olduğunu söyledikten sonra "Sana sadece ciddi ve üzerine düşündüğüm inancımın ne olduğunu söyledim. Düzenin sıkı bir dostu olsam da ben (terimin en güçlü anlamıyla bir anarşistim" der. Proudhon'dan itibaren anarşizm sadece düzensizlikten farklı bir şeyi değil, ona karşıt bir şeyi de adlandırmaya başlar. Bu, kitabın üzerine kurulduğu semantik ve politik dönemeçlerden ilkidir. İkinci dilsel dönüşüm hareketi "dayanışma" kavramını merkezine alır. Dayanışma [solidarity] kavramının kökeni Latince *solidus*'a kadar takip edilebilir. *Solidus*'tan gelen Fransızca *solidaire* belli miktarda parayı ödünç alan kişi ile veren kişiyi birleştiren bağ olarak nitelendirilir, sonrasında icat edilip karşılıklı bağımlılığı ifade eden *solidarite* terimine dönüşüm, on dokuzuncu yüzyılın başlarında karşılıklı sorumluluğu da içine alan bir tanımlamaya sahip şekilde nihayete erdirilir. Kitabın hedeflerinden biri ise dayanışmanın borç, yükümlülük, görev veya suçluluk fikirlerinden özgürleştirilmesini radikallemektir. Başlıktaki "zincirleri çözmek" ya da kırmak, kitaptaki metinlerin dayanışmayı ontolojik, ahlaki, politik ya da ideolojik bağımlılık biçimlerinden kurtarma yönündeki meşguliyetini belirtir. Derleyenlerin dikkat kesilmesini istediği üçüncü nokta ise doğrudan karşılıklı yardımlaşma kavramı üzerinedir. Anarşizmin de dayanışmanın da karşılıklılık ile olan ilişkisi yataylık, özerklik ve liderliğin olmamasını imler. Yani karşılıklı yardımlaşma, karşılıksızlık ile ilgilidir.

Livera Yayınevi'nin Anarşist Tahayyül dizisinin editörleri Güney Çeğin ve Kürşad Kızıtuğ, yazdıkları önsözde "Türkiye'deki mevcut entelektüel ve politik alan açısından değerlendirildiğinde anarşizmin -tüm çeşitliliği ve zenginliğine rağmen- oldukça tek boyutlu ve kısır bir üretim ve alımlama prosedürüne maruz kaldığını" saptar. Dizinin -Saul Newman'ın *Postanarşizmin Politikası*² kitabının ardından ikinci kitabı olan bu derleme, tam da bu prosedürün çözümlenmesi için yazılmış gibidir. Karşılıklı yardımlaşma kavramsallaştırması tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de Kropotkin ile sınırlandırılmış bir biçimde tartışılır. Malabou'nun da yalnızca bir kitabı³ Türkçeye çevrilmiştir. *Dayanışmanın Zincirlerini Çözmek: Karşılıklı Yardımlaşma ve Anarşizm Üzerine*, Türkiye'deki anarşist tahayyülü işte bu tek boyutluluğun zincirlerinden kurtarma yolunda oldukça önemli bir basamağı ifade etmektedir.

Sonnotlar

- 1- Malabou C vd. (der) (2024). *Dayanışmanın Zincirlerini Çözmek: Karşılıklı Yardımlaşma ve Anarşizm Üzerine*. Çev. A E Pilgir, İzmir: Livera.
- 2- Newman S (2024). *Postanarşizmin Politikası*. Çev. C Sili, İzmir: Livera.
- 3- Malabou C (2018). *Beynimizle Ne Yapmalıyız?*. Çev. S Karlıtekin, İstanbul: Küre.